

'Fake news' en desinformatie in België: weinig zorgen, problemen voor morgen?

Een analyse van dit mediafenomeen in België

1. Introductie¹

Waar de lezers van *Le Soir*, een Franstalig Belgisch dagblad, in 2016 het woord 'Brexit' verkozen als nieuw woord van het jaar, heeft 'fake news' die plaats in 2017 overgenomen.² De populariteit van het woord lijkt echter geen afspiegeling te zijn van de bezorgdheid van Belgen met betrekking tot het 'fake news'-fenomeen. Dit blijkt uit een recent enquêteverslag van de Europese Commissie, waarin België het minst bezorgd bleek te zijn over dit populaire verschijnsel.³ Slechts 28 procent van de ondervraagde Belgen kaartte 'het bestaan van nieuws of informatie die de werkelijkheid verkeerd weergeeft of vals is' aan als een daadwerkelijk probleem.⁴ Deze bevinding staat in schril contrast met het resultaat van de 28 onderzochte landen. Hieruit bleek dat gemiddeld 44 procent van de bevolking dit soort informatie als een daadwerkelijk probleem beschouwt.⁵ Dit artikel zal onderzoeken of Belgen zich werkelijk geen zorgen hoeven maken over 'fake news'.

Eerst wordt nagegaan of desinformatie aanwezig is in België. Op basis hiervan worden de belangrijkste maatregelen, genomen om tegen het fenomeen op te treden, aangekaart. Vervolgens wordt de huidige stand van zaken kritisch geanalyseerd om tekortkomingen aan het licht te brengen. Teneinde dit te doen, worden zowel de ontwikkelingen in het publiek debat als beleids- en regelgevingsdiscussies ontrafeld. In de aanloop naar de Europese en federale verkiezingen die in mei 2019 zullen plaatsvinden is het verstandig om, omwille van de geringe nationale bezorgdheid, de kwestie van 'fake news' en desinformatie nader te belichten.

2. 'Fake news' of desinformatie?

Alvorens de probleemstelling aan te kaarten, is het belangrijk dit onderwerp af te bakenen. Gaat het om 'fake news' of desinformatie en wat is de nuance tussen beide? Zowel op

nationaal niveau, in het verslag van de Belgische expertengroep,⁶ als op Europees niveau, in het rapport van de High Level Expert Group (hierna: HLEG), dekt de titel de lading van beide termen.⁷

Hoewel de twee termen vaak door elkaar worden gebruikt, hebben deze een verschillend toepassingsgebied.⁸ In tegenstelling tot wat het begrip 'fake news' suggereert, wordt de term niet enkel gebruikt om 'nepnieuws' aan te duiden, maar wordt het ook, *à la Trump*, gebruikt om nieuwsberichten die afkomstig zijn van traditionele media te ontcrachten. Zowel Charles Michel,⁹ premier van België, als Rudi Vervoort,¹⁰ minister-president van de Brusselse Hoofdstedelijke regering, of Theo Francken,¹¹ staatssecretaris voor Asiel en Migratie en Administratieve vereenvoudiging, hebben zich al aan deze praktijk schuldig gemaakt.¹² De term heeft daarom zowel betrekking op misleidende en commerciële *clickbait* praktijken, waarbij door middel van sensationele nieuwskoppen lezers gelokt worden om op een link te klikken, als op satire- of parodieberichten die gericht zijn op emoties teweegbrengen.¹³ Bovendien, zoals hierboven vermeld, wordt het woord soms (vooral door politici) gelinkt aan onnauwkeurige nieuwsberichten afkomstig van gekwalificeerde journalisten¹⁴ en is deze verstrengeling een imminente dreiging. Joyce Stroobant, onderzoeker aan het Centrum voor Journalistiek van de Universiteit Gent, merkte op dat de associatie van 'fake news' met professionele journalisten de geloofwaardigheid van het beroep in twijfel trekt.¹⁵

Om dergelijke (associatie)probleem te voorkomen, zijn, zowel op Europees als nationaal niveau, aanbevelingen gedaan om het probleem onder de noemer desinformatie te plaatsen. Twee invloedrijke Europese verslagen benadrukken het gevaar van de term 'fake news' op grond van de vaagheid en vele facetten van de term. Enerzijds werd in een verslag van de Raad van Europa aanbevolen om de term 'fake news' te vermijden en in plaats daarvan het begrip '*information pollution*'

* E. Coche is een onderzoeksmasterstudent in Informatierecht aan het Instituut voor Informatierecht (IViR), te Amsterdam (Universiteit van Amsterdam).

1 Dit artikel bouwt voort op E. Coche, "'Fake news' and online desinformation: Case Study - Belgium' (hierna: Case Study) <https://www.ivir.nl/publicaties/download/Case-study-Fake-News-Belgium.pdf> en T. McGonagle e.a., 'Inventarisatie methodes om 'nepnieuws' tegen te gaan', Bijlage bij *Kamerstukken II 2017/18*, 32827, nr. 127, 25 april 2018 (hierna: Inventarisatiestudie) en is geschreven als onderdeel van het research project: 'Law and policy's turn from 'fake news' to online disinformation: European and national perspectives', gecoördineerd door dr. Tarlach McGonagle.

2 Corentin Di Parma, 'Fake news', *Sacré nouveau mot de l'année par les lecteurs du Soir*, 2017 *Le Soir*.

3 Europese Commissie, *Flash Eurobarometer 464 - Fake News and Disinformation Online*, 2018.

4 *Ibid.*, p. 37.

5 *Ibid.*

6 Alexandre Alaphilippe e.a., *Verslag van de Belgische Expertengroep inzake Fake news en Desinformatie*.

7 HLEG, *A multi-dimensional approach to disinformation*.

8 Zie ook de bijdrage van McGonagle in dit nummer.

9 'Michel waarschuwt voor « fake news » rond woningkredieten', 28 april 2017 *HLN*.

10 Nathalie Bamps, 'Vervoort: les Fake News sur le chômage à Bruxelles, ça m'agace, c'est stigmatisant', 26 oktober 2017 *L'Echo*.

11 Theo Francken, '@Francken Theo', 5 mei 2017 *Twitter*.

12 Zie voor een niet-uitputtende lijst voorbeelden: Case Study, p. 17-19.

13 Zie voor een overzicht: Eavi, 'Infographic: Beyond Fake News - 10 types of misleading News - nine languages', 26 juli 2017 *Eavi*.

14 Case Study, p. 16.

15 Joyce Stroobant, 'Fake News is geen journalistiek probleem, al levert het journalisten problemen op', 14 juni 2017 *Knack.be*.

te gebruiken.¹⁶ Anderzijds adviseerde de HLEG, die in januari 2018 door de Europese Commissie werd ingesteld,¹⁷ de term 'desinformatie' te gebruiken.¹⁸ Volgens hun verslag is de reikwijdte van desinformatie beperkt tot 'informatie die doelbewust gericht is op het toebrengen van schade in het publiek domein of het nastreven van winst'.¹⁹ Hieruit volgt dat, in tegenstelling tot 'fake news', berichtgevingen die niet opzettelijk misleidend van aard zijn, zoals satire en parodie niet onder het begrip vallen. In het verslag van de Belgische expertengroep werd die uitsluiting expliciet benadrukt. Omdat in het Belgische medialandschap de aanwezigheid van 'fake news' al in een case study werd onderzocht, focust dit artikel voornamelijk op desinformatie.²⁰

3. Voorbeelden van desinformatie in België vanuit de praktijk

In haar verslag inzake 'Fake news en Desinformatie' stelde een Belgische expertengroep vast dat er 'tot nu toe geen hard bewijs (is) van een sterke impact in ons land van doelbewuste creatie van (buitenlands) vals nieuws met als doel om een bepaalde sfeersetting te creëren, noch van (buitenlandse) gestuurde campagnes die met behulp van fake sociale media accounts [een sfeersetting] pogen te destabiliseren'.²¹ Ondanks het gebrek aan bewijs, sloten ze niet uit dat desinformatie impact heeft (gehad) of zal hebben in België. Bepaalde incidenten, zoals het vertrek van Belgische jongeren naar Syrië voor terroristische redenen, doet vermoeden dat België al geraakt werd door dit multimediafenomeen.²²

Een voorbeeld hiervan is het 'lesoir.info' artikel van februari 2017. Hierin stond dat Saoedi-Arabië meer dan 30 procent van de presidentiële campagne van Emmanuel Macron gefinancierd zou hebben.²³ Het artikel wekte de indruk afkomstig te zijn van de officiële nieuwssite 'lesoir.be'. Pas nadat het artikel massaal werd gedeeld op sociale media, werd bekend dat de nieuwssite van *Le Soir* het slachtoffer was van plagiaat. Volgens Ben Nimmo, expert in desinformatie, zijn er aanwijzingen dat dit soort artikelen pro-Russische propaganda zijn en vanuit Rusland gepubliceerd/gedeeld worden.²⁴ Een ander voorbeeld is de totstandkoming van de Belgische afkoopwet, die de toepasbaarheid van minnelijke schikkingen heeft verruimd waardoor 'grote dossiers van witteboordcriminaliteit worden afgehandeld met een deal tussen de verdachte en het openbaar ministerie'.²⁵ Volgens *Apache* en *Médor*, media-actoren die bekend staan om hun grondig bronnenonderzoek, zou de

publieke opinie tegenover de invoering van de afkoopwet beïnvloed zijn door de *Open Source Investigations* verspreiding van nepnieuws.²⁶ Dit incident zorgde ervoor dat *Open Source Investigations* in de media omschreven werd als een 'nepnieuwsplatform dat verwarring wil zaaien in de publieke opinie'.²⁷

Bovendien, in september 2018, bracht Pano een controverse reportage uit over de Vlaamse rechts-radicalere beweging 'Schild & Vrienden'.²⁸ Terwijl de groep zich in het publiek voordoet als een 'onafhankelijke, metapolitieke beweging die wil zorgen voor een positieve mentaliteitswijziging bij de Vlaamse jeugd',²⁹ stelt journalist Tim Verheyen, door middel van infiltratie in hun besloten communicatiegroep, hun interne propaganda – gebaseerd op racisme, seksisme en antisemitisme – bloot. In de reportage wordt ook gezien hoe de groep gebruik maakt van desinformatietechnieken, waarbij het manipuleren van de publieke opinie het doel is. Voorbeeld hiervan is hun ontmoeting met de Hongaarse premier Viktor Orban dat door vele media-actoren als 'nieuwsbericht' werd overgenomen.³⁰ Vervolgens toont de reportage aan dat Dries Van Langenhove, oprichter van Schild & Vrienden, het volgende bericht intern deelde: 'uiteindelijk, hoe geweldig het ook was, stelde het wellicht toch niet zoveel voor als de media het doen lijken. Qua PR [publieke relaties] is dit uiteindelijk 10/10'.³¹

Daarnaast is de kans klein dat België niet getroffen werd door desinformatie. Dit heeft te maken met de internationale en transnationale omvang van het probleem; de achterliggende technieken (zoals het gebruik van geautomatiseerde 'bots' waardoor snellere verspreiding mogelijk is); en de misleidende aard van desinformatie die identificatie daarvan moeilijk maakt. Bovendien neemt het risico op desinformatie ongetwijfeld toe in tijden van verkiezingen, rekening houdend met de politieke motivaties.³² Op 14 oktober 2018 vonden de gemeenschapsverkiezingen plaats. In een recent onderzoek, waarbij 5000 Belgen ondervraagd werden, blijkt dat twee op de drie vreest dat desinformatie een impact zou hebben op de verkiezingsresultaten.³³ De electorale desinformatiesfeer werd zowel in Frankrijk, met de zogenaamde 'Macronleaks' tijdens de laatste presidentiële verkiezingen,³⁴ als in Spanje, dat maatregelen nam om 'fake news' tegen te gaan tijdens de Catalaanse verkiezingen,³⁵ geïllustreerd. Het nemen van (onmiddellijke) maatregelen wordt gerechtvaardigd omdat er in een verkiezingsperiode een hoger risico blijkt te zijn op desinformatie. Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens

16 Raad van Europa, *Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for Research and Policymaking*, p. 5.

17 Zie over deze High Level Group ook de bijdrage van Hins in dit nummer.

18 HLEG, *A multi-dimensional approach to disinformation*, p. 10 en C. Wardle & H. Derakhshan, *Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making*, Council of Europe report DGI(2017)09, p. 35.

19 HLEG, *A multi-dimensional approach to disinformation*, p. 10 en C. Wardle & H. Derakhshan, *Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making*, Council of Europe report DGI(2017)09, p. 35.; Alexandre Alaphilippe e.a., *Verslag van de Belgische Expertengroep inzake Fake news en Desinformatie*, p. 5.

20 Case Study.

21 Alexandre Alaphilippe e.a., *Verslag van de Belgische Expertengroep inzake Fake news en Desinformatie*, p. 6.

22 Ibid., p. 6.

23 Hoax-net, 'Non, Emmanuel Macron n'a pas été financé par l'Arabie Saoudite' 29 april 2017 *Hoax-Net*.

24 Eduard Clappaert, 'opgepast voor nepnieuws vermomd als artikels van "Le Soir" en "The Guardian"', 21 augustus 2017 *VRT NWS*.

25 Arne de Jaegere, 'Terug van weggeweest: de afkoopwet', 12 december 2017 *VRT NWS*.

26 E. Walravens en T. Cochez, 'Fake news vergiftigt publieke opinie rond Kazachgate', 4 mei 2017 *Apache*; Eric Walravens, 'Comment les Fake News Kazakhes empoisonnent le Débat Public Belge', 5 mei 2017 *Médor*.

27 Tom Cochez, 'Fake News in Kazachgate-Affaire raakt aan essentie van onze democratie', 5 mei 2017 *Knack*.

28 VRT NWS, 'Bekijk hier de "Pano"-reportage: Wie is Schild & Vrienden echt?', 5 september 2018 *VRT NWS*.

29 Zie https://www.facebook.com/pg/schildenvrienden/about/?ref=page_internal

30 Jonas Naeyaert, 'Schild & Vrienden ontvangen door Viktor Orban', 6 augustus 2018 *SCEPTR*; Marine Buisson, 'Comment Viktor Orban s'acoquine avec les identitaires flamands', 7 augustus 2018 *Le Soir +*.

31 VRT NWS, 'Bekijk hier de "Pano"-reportage: Wie is Schild & Vrienden echt?', 5 september 2018 *VRT NWS*, 37'32".

32 Inventarisatiestudie, p. 13-17.

33 Knack, 'Twee op drie Belgen vrezen dat Fake News impact zal hebben op verkiezingen', 11 oktober 2018 *Knack*.

34 A. Verstraete e.a., 'Franse media mogen gelekte campagnedocumenten van Macron niet publiceren', 6 mei 2017 *VRT NWS*.

35 Le Soir.be, 'Décompte manuel, dispositif anti-« fake news »: des précautions prises pour les élections catalanes', 20 december 2017 *Le Soir*.

heeft eerder geoordeeld dat vrije verkiezingen ter waarborging van de democratie even belangrijk zijn als het recht op vrijheid van meningsuiting.³⁶

4. Maatregelen om desinformatie tegen te gaan in België

Hieronder worden de maatregelen besproken die ontstaan zijn uit angst voor desinformatie. Deze maatregelen moeten overeenkomstig de (positieve) verplichtingen van Staten, voortvloeiend uit Artikel 10 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, worden bekeken. Uit rechtspraak³⁷ en internationale beleidsdocumenten volgt dat staten de verplichting hebben een 'vrije, onafhankelijke en gediversifieerde communicatieomgeving te bevorderen, met inbegrip van diversiteit van de media'.³⁸ Die verplichting werd in het kader van desinformatie onderstreept in de *Joint Declaration* over 'nepnieuws', desinformatie en propaganda.³⁹ Deze internationale *Declaration* is niet juridisch bindend. Gezien het feit dat het collectief wordt bekrachtigd door internationale Rapporteurs en vertegenwoordigers van het recht op vrijheid van meningsuiting en de media is het wel een zeer invloedrijk document.⁴⁰ Omdat advertentie-gerichte bedrijfsmodellen van internetplatformen nauw samenhangen met de verspreiding van desinformatie, lopen internetgebruikers het risico terecht te komen in een *filter bubble* waar zij nog enkel informatie, die bij hun voorkeuren aansluit, te zien krijgen. Hierdoor zou de pluraliteit van het media aanbod beknot kunnen worden. Volgens vaste jurisprudentie van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens is pluralisme een noodzakelijke voorwaarde voor een democratische rechtsstaat.⁴¹

4.1 Verslag van de Belgische expertengroep inzake Fake News en Desinformatie

In mei 2018 stelde Alexander De Croo, minister van Digitale Agenda, een Belgische expertengroep aan om zich over de problematiek van desinformatie te buigen en maatregelen voor te stellen om dit fenomeen in zowel België als Europa tegen te gaan.⁴² De groep bestaat uit academici en media-experts. Het verslag van juli 2018 bevat diverse aanbevelingen die hierna worden samengevat.⁴³

Ten eerste wordt aangeraden nader onderzoek te doen naar de impact van desinformatie in België. Bovendien, om nauwere samenwerking tussen alle betrokken actoren (academici, ngo's, media, journalisten en online platformen) te stimuleren, bevelen ze aan een overlegplatform te creëren, waar over onderwerpen als onderzoek, het uitbrengen van *tools*, kwaliteitsjournalistiek en mediageletterdheid gediscussieerd kan worden. Dit zou moeten resulteren in nieuwe inzichten en

aanbevelingen. Aangezien online platformen een cruciale rol spelen in de creatie en verdere verspreiding van desinformatie, zou ook een samenwerkingsverband met deze platforms moeten ontstaan. In het bijzonder zou een *factchecking* samenwerking kunnen ontstaan, zoals het Nederlandse student-gerichte Nieuwscheckers-initiatief.⁴⁴

Het verslag raadt aan de kwalificatie van berichten als 'desinformatie' over te laten aan journalisten en het publiek. De overheid zou daarover niet mogen beslissen. Verder zouden hulpmiddelen (*tools*) ontwikkeld moeten worden om de mediageletterdheid te bevorderen.⁴⁵ Rekening houdend met de mogelijke onrechtmatige beperking op de vrijheid van meningsuiting, raden de experts ten sterkste af een specifieke wet gericht op het tegengaan van desinformatie aan te nemen. Nederlandse politici hebben dezelfde voorkeur uitgesproken.⁴⁶ Maar volgens de experts kan niet uitgesloten worden dat wetgeving een aanvullende rol kan spelen, mits aanvullend onderzoek wordt gedaan. Ten slotte zou België volgens hen als proeftuin kunnen fungeren voor het ontwikkelen en testen van samenwerkingsprojecten met platformen.⁴⁷

4.2 Het verslag van de Belgische expertengroep in het licht van bestaande maatregelen

Het verslag van de Belgische expertengroep kaart belangrijke punten aan. Om prioriteiten te stellen is het immers van belang rekening te houden met de huidige Belgische media-context, bestaande maatregelen en aangaande politieke discussies.

De eerste twee punten, nader onderzoek en het introduceren van een overlegplatform, kunnen op lange termijn leiden tot het ontwikkelen van aangepaste maatregelen. Mogelijke samenwerkingsverbanden liggen voor bepaalde Belgische actoren minder voor de hand. Toen Jean-Claude Marcourt, minister van Hoger Onderwijs in de Franse Gemeenschap, gevraagd werd naar zijn mening over het Franse *Cross-check*⁴⁸ initiatief, wees hij op de gevaren van *tech-giganten* die samenwerken met *factcheckers*. Volgens hem zou dit scenario ertoe kunnen leiden dat webreuzen de nieuwe toezichhouders van kwaliteitsjournalistiek worden.⁴⁹ Bovendien benadrukte hij dat desinformatie voornamelijk een probleem is voor sociale media en zoekmachines. Traditionele media, die over de nodige *factcheckers* beschikken, hebben hier minder last van.⁵⁰ Daarnaast uitte ook Daniel Van Wylick, president van *LaPresse.be*, zijn terughoudendheid. Hij wees op het feit dat webgiganten zoals Google of Facebook enerzijds de voornaamste concurrenten van traditionele media zijn op het gebied van advertentieruimte en, anderzijds, dat dergelijke samenwerkingen enkel de reputatie van deze platformen zou dienen.⁵¹

36 EHRM 19 februari 1998, no. 141/1996/760/961 (*Bowman/Verenigd Koninkrijk*), § 42.

37 EHRM 24 november 1993, no. 13914/88, 15041/89, 15717/89 en 17207/90 (*Informationsverein Lentia e.a./Oostenrijk*), § 38; EHRM 14 september 2010, no. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 en 7124/09 (*Dink/Turkije*), § 137.

38 The United Nations (UN) Special Rapporteur on Freedom of Opinion and Expression, the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) Representative on Freedom of the Media, the Organization of American States (OAS) Special Rapporteur on Freedom of Expression and the African Commission on Human and Peoples' Rights (ACHPR) Special Rapporteur on Freedom of Expression and Access to Information, *Joint Declaration on "Fake News", Disinformation and Propaganda*, 3 maart 2017.

39 *Ibid.*

40 Inventarisatiestudie, p. 24.

41 EHRM 7 december 1976, no. 5493/72 (*Handyside/UK*), § 49.

42 Alexander De Croo, 'Expertengroep en burgerbevraging buigen zich over « Fake news »', 2 mei 2018 *Decroo.belgium.be*.

43 Alexandre Alaphilippe e.a., *Verslag van de Belgische Expertengroep inzake Fake news en Desinformatie*, p. 6.

44 Zie: <http://nieuwscheckers.nl/>.

45 De bijdrage van Groothuis in dit nummer is gewijd aan Mediageletterdheid.

46 Zie de bijdrage van Plaizier & Klus in dit nummer.

47 Alexandre Alaphilippe e.a., *Verslag van de Belgische Expertengroep inzake Fake news en Desinformatie*, p. 15.

48 Dit initiatief is een samenwerkingsproject tussen Google en Franse persuitgevers. Zie: <https://crosscheck.firstdraftnews.org/france-en/faq/>.

49 Parlement de la Fédération Wallonie Bruxelles, 'Question écrite posée à Jean-Claude Marcourt, VicePrésident et Ministre de l'Enseignement supérieur, de la Recherche et des Médias', 21 februari 2017 *Alainonkelix.be*.

50 *Ibid.*

51 Dominique Delhalle, 'Des médias s'associent avec Facebook et Google pour chasser les fausses infos', 8 februari 2017 *RITBE.be*.

Zowel de overheid als media-actoren en maatschappelijke organisaties hebben op het vlak van mediageletterdheid al verschillende maatregelen ontwikkeld.⁵² Voorbeelden hiervan zijn Mediawijsheid,⁵³ de 'twee weken van mediageletterdheid' door de Conseil Supérieur d'Éducatons aux Médias (CSEM),⁵⁴ en het burgerkabinet van Sven Gatz, Vlaams minister van Cultuur waarin burgers over het thema desinformatie debatteren en beleidsaanbevelingen kunnen doen.⁵⁵ Opdat beter zou worden omgegaan met desinformatie vonden ook al enkele evenementen plaats, zoals 'Difference Day'.⁵⁶ Tijdens dit gebeuren kregen studenten de kans met Nederlands- en Franstalige mediadeskundigen te *speeddaten* over het thema 'fake news'.⁵⁷ Desondanks staat het amalgaam aan maatregelen om mediageletterdheid te bevorderen in schril contrast met de aanwijzingen van het 2018 *Reuters Institute Digital News Report*.⁵⁸ Volgens deze enquêteresultaten scoorden Vlaamse nieuwsconsumenten onder het gemiddelde op het vlak van mediageletterdheid. Op de vraag hoe Facebook haar nieuwsartikelen selecteert, wist 78 procent niet dat nieuwsselectie via geautomatiseerde algoritmes plaatsvindt, wat 7 procent meer is dan het gemiddelde in alle onderzochte landen.⁵⁹ Alvorens nieuwe maatregelen te nemen, is het, om op een effectieve wijze te kunnen voortbouwen op bestaande maatregelen, van belang na te gaan wat ontbreekt in de huidige maatregelen. Zoals eerder opgemerkt in het Verslag van de Belgische expertengroep is het, gezien de complexiteit van desinformatie, essentieel om van mediawijsheid initiatieven naar 'algoritmewijsheid' te evolueren, waarbij de rol van algoritmes in de media en mogelijke impact daarvan aangekaart worden.⁶⁰ Bovendien neemt de nood aan kwalitatieve mediageletterdheid toe, aangezien de experts maatregelen steunen waarbij het 'maatschappelijk middenveld' een rol zou spelen bij het kwalificeren van berichtgevingen als 'desinformatie'. In het laatste Reuters-verslag wordt het belang van mediawijsheid om desinformatie te herkennen bovendien geaccentueerd.⁶¹

Het gevaar van wettelijke maatregelen kan niet genoeg benadrukt worden. Recente voorbeelden in Duitsland, Italië en Frankrijk illustreren de daarmee verbonden risico's.⁶² Het recht op vrijheid van meningsuiting kan in het gedrang komen en het risico op *privatised enforcement*, waarbij internettussenpersonen zowel de rol van rechter als censor spelen, neemt hierdoor sterk toe.⁶³ Aangezien het recht op vrijheid van meningsuiting ook betrekking heeft op 'informatie en ideeën die de staat of een deel van de bevolking beledigen, schokken of verstoren',⁶⁴ zou het zelf laten bepalen door platformen wat wel of geen toelaatbare content is, bezwarend kunnen werken. De gevaren van specifieke wetgeving gericht op desinformatie werden in parlementaire discussies al meermaals benadrukt. Door naar buurlanden te verwijzen die dergelijke wetgeving hebben aangenomen, geeft België blijk van een weldoordachte terughoudendheid.⁶⁵ Koen Geens,

minister van Justitie, verwijst naar bestaande wetgeving, zoals smaad en laster, die het al mogelijk zou moeten maken om desinformatie tegen te gaan.⁶⁶

4.3 De huidige stand van zaken

Naast het feit dat het verslag van de Belgische expertengroep gunstig aansluit bij bestaande maatregelen en politieke discussies, wordt hiermee aangetoond dat België actief betrokken is bij het tegengaan van desinformatie. Enerzijds weerspiegelt het verslag de multidimensionale aanpak dat op Europees niveau werd aangeraden in het Verslag van de HLEG. Anderzijds wordt, in tegenstelling tot het verslag van de HLEG, geen onderscheid gemaakt tussen korte- en langetermijnmaatregelen.⁶⁷

Aangezien de Europese en Federale verkiezingen naderen, lijkt het mij noodzakelijk dergelijk onderscheid te maken. Volgens het HLEG hebben kortetermijnmaatregelen zowel betrekking op het onderhouden van een transparant digitaal informatie-ecosysteem als op het ontwikkelen van tools waarmee nieuwsconsumenten op een positieve manier worden benaderd (zoals *factchecking* initiatieven). Bovendien verduidelijkt de HLEG dat de doeltreffendheid van genomen maatregelen periodiek geëvalueerd moet worden ten einde effectiviteit te waarborgen.

Om tijdens de verkiezingen het risico van manipulatie en misleiding zo veel mogelijk te voorkomen, is het belangrijk om voorrang te geven aan kortetermijnmaatregelen. Bijgevolg moet het zwaartepunt voornamelijk liggen op de derde (samenwerkingsverband met platformen) en vijfde aanbeveling (het ontwikkelen van tools) van de Belgische expertengroep. Terwijl de expertengroep 'transparantie' als een oplossing vermeldt, wordt daarop in de aanbevelingen weinig nadruk gelegd. In het voorgestelde samenwerkingsverband met platformen zou het bevorderen van transparantie desalniettemin hoog op de agenda moeten staan.

5. Conclusie

De impact van desinformatie is in België (nog) onbekend. De aanwezigheid ervan is echter onvermijdelijk door de internationale en transnationale omvang van het probleem; de achterliggende technieken van desinformatie waardoor snelle verspreiding mogelijk is (zoals het gebruik van geautomatiseerde 'bots'); en de misleidende aard van desinformatie. Bovendien zijn er aanwijzingen dat incidenten van desinformatie ook in België zouden hebben plaatsgevonden. Gelet op de *potentiële* impact van desinformatie, hebben verschillende Belgische actoren al maatregelen genomen. Ook stelde de minister van Digitale Media in mei 2018 een expertengroep

52 Voor een niet-uitputtende lijst van bestaande mediageletterdheid maatregelen, zie Case study, pp. 28-33.

53 'Dossier: Nieuws- en Informatiegeletterdheid', 2017 *Mediawijs*.

54 'Deuxième quinzaine de l'éducation aux médias, 21 augustus 2017 CSEM.

55 'Hoe wordt jij graag geïnformeerd? Wat vind je daar belangrijk bij?', 2018 *Burgerkabinet.be*.

56 Zie: www.differenceday.com.

57 Europese Commissie, 'Difference Day - The truth about fake news', 3 mei 2017.

58 N. Newman, *Reuters Institute Digital News Report 2018*, Reuters Institute for the Study of Journalism.

59 I. Picone & R. Vandenplas, *Policy Brief #16 Ook Vlaming maakt zich zorgen over Fake News*, p. 5.

60 Alexandre Alaphilippe e.a., *Verslag van de Belgische Expertengroep inzake Fake news en Desinformatie*, p. 14.

61 N. Newman, *Reuters Institute Digital News Report 2018*, Reuters Institute for the Study of Journalism, p. 38.

62 Inventarisatiestudie, p. 39-46.

63 Case Study, p. 24-25; E. Coche, 'Privatised enforcement and the right to freedom of expression in a world confronted with terrorism propaganda online', *Internet Policy Review*, 7(4) 2018.

64 EHRM 7 december 1976, no. 5493/72 (*Handyside/UK*), § 49.

65 Case Study, p. 24-25.

66 'Koen Geens sceptique concernant une loi sur les Fake News', januari 2018 *Lesoir.be*.

67 HLEG, *A multi-dimensional approach to disinformation*, p. 10 en C. Wardle & H. Derakhshan, *Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making*, Council of Europe report DGI(2017)09, p. 22-34.

aan, die twee maanden later een verslag met diverse aanbevelingen uitbracht. Dit verslag sluit goed aan bij bestaande maatregelen, huidige politieke discussies en de multidimensionale aanpak die de HLEG heeft aangeraden.

Aangezien de impact van desinformatie sterk afhangt van de context, en het risico op desinformatie ongetwijfeld toeneemt in tijden van verkiezingen, is het belangrijk een onderscheid te maken tussen korte- en langetermijnmaatregelen. Met het oog op naderende verkiezingen dient de nadruk worden

gelegd op kortetermijnmaatregelen. Het ontwikkelen van samenwerkingsverbanden met platformen moet voorrang krijgen, waarin het bevorderen van transparantie over achterliggende technieken (zoals algoritmes en *profiling*) centraal zou moeten staan. Bovendien is het verstandig om tools voor burgers te ontwikkelen waardoor deze op een interactieve manier op desinformatie kunnen reageren, zoals het melden of *flaggen* van desinformatie. Indien België geen onderscheid maakt tussen korte- en langetermijnacties, is het hoogtij voor de Belgen zich (nog meer) zorgen te maken.